

SOCIOLOGICAL THEORY BEYOND THE CANON

SYED FARID ALATAS
& VINEETA SINHA

บทปริทัศน์หนังสือ

Sociological Theory Beyond the Canon (2017)

โดย Syed Farid Alatas and Vineeta Sinha

สุนทรีย์ สิริอินตะวงค์
อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

“Our discipline grows stronger from inclusion and dialogue,
not from exclusion and silence.”

(Michael R. Hill (2002) อ้างใน Alatas and Sinha, 2017, 15)

การเรียนการสอนทางสังคมวิทยา (Sociology) ในระดับมหาวิทยาลัยทั้งในมหาวิทยาลัยตะวันตกและมหาวิทยาลัยนอกสังคมตะวันตกแทบทุกที่ทั่วโลก นักศึกษาจะต้องเรียนรู้แนวคิดทฤษฎี (Sociological Canon) ของ Karl Marx (1818-1883), Max Weber (หรือ Karl Emil Maximilian Weber (1864-1920)), และ Emile Durkheim (หรือ David Emile Durkheim (1858-1917)) ซึ่งถูกยกย่องให้เป็นนักคิด (“บิดา”) คนสำคัญและผู้บุกเบิกสาขาวิชาสังคมวิทยา (“the founding fathers of discipline”) ควบคู่ไปกับนักคิดนักทฤษฎีคนอื่น ๆ ซึ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันต่อมาข้ามกาลเวลาและข้ามพื้นที่จากสังคมตะวันตกไปสู่สังคมอื่นๆ

หนังสือเล่มนี้เขียนโดย Syed Farid Alatas (ชาฮิด ฟาริด อาลาทัส-นักสังคมวิทยาเชื้อสายมาเลเซีย)¹ และ Vineeta Sinha (วินีตา สิงหา-นักมานุษยวิทยาสังคมปริทัศน์เชื้อสายอินเดีย) โดยใช้แนวคิดของหลังอาณานิคม (Postcolonialism) ในการวิพากษ์ “การผลิต/สร้างความรู้ (Knowledge production)” ในพื้นที่ของสาขาวิชาสังคมวิทยา โดยนักเขียนทั้งสองท่านมองว่า การสอนแนวคิดทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยาที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่ยังคงใช้แนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการตะวันตกและมุมมองจากสังคมวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้นักวิชาการทางด้านสังคมวิทยาจึงหลงลืมหรือละเลยนักคิดที่ไม่ใช่ชาวตะวันตกรุ่นก่อนหน้าออกไป ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงได้ยกตัวอย่าง/แนะนำนักวิชาการหลายคนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งในมิติของเพศภาวะ เชื้อชาติ วรรณะและศาสนา ที่มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันกับ Karl Marx, Max Weber, และ Emile Durkheim เพื่อต้องการทำให้ผู้อ่านเห็นว่ายังมีนักคิดทางด้านสังคมวิทยาอีกหลายคนที่ไม่ใช่ชาวตะวันตก ที่ได้สร้างแนวคิดทฤษฎีและวิวิธวิทยาในการทำวิจัยทางด้านสังคมวิทยาขึ้นมา แต่กลุ่มคนเหล่านี้กลับไม่เป็นที่จดจำหรือถูกรับรู้ เนื่องจาก “การเมืองว่าด้วยเรื่องความรู้” ยังคงใช้มาตรฐานความคิดของตะวันตกเป็นศูนย์กลาง

Syed Farid Alatas (ชาฮิด ฟาริด อาลาทัส) ในฐานะนักวิชาการที่ไม่ได้มีเชื้อสายมาจากตะวันตก และเป็นนักวิชาการที่มาจากวัฒนธรรมเฉพาะรูปแบบหนึ่ง มองว่า “การผลิต/สร้างความรู้ (Knowledge Production)” ที่มีพื้นฐานมาจากสังคมตะวันตกนั้นมีข้อจำกัดในตัวเองในหลายด้านเมื่อนำไปใช้เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมอื่น ซึ่งเขามองว่าการสร้างแนวคิดทฤษฎีของนักคิดแต่ละคนนั้นไม่สามารถแยกออกมาจากการวิเคราะห์ถึงอิทธิพลทางความคิด การเมือง เศรษฐกิจ และสภาพทางสังคมที่นักคิดแต่ละคนดำรงอยู่ได้ และในขณะเดียวกันนักวิชาการทางด้านสังคมวิทยาไม่ควรละเลยบริบททางประวัติศาสตร์และการปฏิบัติทางวัฒนธรรมของผู้เรียนสาขาวิชาสังคมวิทยาด้วยเช่นกัน และด้วยเหตุนี้ Syed Farid Alatas จึงยกตัวอย่างนักคิดที่ไม่ใช่ชาวตะวัน เช่น Ibn Khaldun (อิบน์ ค็อลดูน, 1332-1406)²,

Jose Rizal (โจเซ่ ริซาล, 1861-1896)³, Said Nursi (ซาอิด นูรซี, 1877-1960)⁴, และ Benoy Kumar Sarkar (เบนอนอย कुमार ศาร์คาร์, 1887-1949)⁵ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นบริบทของการสร้างแนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยาในการทำวิจัยด้านสังคมวิทยาของนักคิดแต่ละคนที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งแนวคิดของคนเหล่านี้มีความคล้ายกับแนวคิดของกับ Karl Marx, Max Weber, และ Emile Durkheim ด้วยเช่นกัน

ในขณะเดียวกัน Vineeta Sinha (วีเนตา สิงหา) เองก็มองว่า แนวคิดทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยาส่วนใหญ่ไม่ได้สร้างมาจากมุมมองตะวันตก (Eurocentrism) เท่านั้น แต่ยังสร้างขึ้นมาจากมุมมองนักวิชาการผู้ชาย (Androcentrism) ด้วย และด้วยเหตุนี้ นักคิดทางด้านสังคมวิทยาที่เป็นผู้หญิง เช่น Harriet Martineau (แฮริเอ็ต มาร์ทีนโน, 1802-1876)⁶, Florence Nightingale (ฟลอเรนซ์ ไนติงเกลส, 1820-1910)⁷, และ Pandita Ramabai Saraswati (ปันดิตา รามาไบ สรัสวดี, 1852-1922)⁸ ที่เกิดร่วมสมัยกับนักคิดทางด้านสังคมวิทยาที่เป็นผู้ชายและสร้างแนวคิดและวิธีวิทยาของการทำวิจัยทางสังคมที่สำคัญ กลับไม่ได้ถูกพูดถึงหรือไม่ได้รับการจดจำในวงวิชาการทางด้านสังคมวิทยา (หรือที่ถูกเรียกว่า “female invisibility” (A. March)/ “eclipsing” (D.E. Smith)/ “missing persons” (L. McDonald)) นักวิชาการผู้หญิงถูกทำให้นักวิชาการชายขอบและไม่ค่อยได้รับการถูกกล่าวถึงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 และช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนกระทั่งเกิดการเคลื่อนไหวของนักสตรีนิยมในพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาที่เริ่มมีนักวิชาการผู้หญิงที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ สีผิว ชนชั้นและศาสนาในสาขาวิชาต่างๆ มากขึ้น จึงเริ่มมีการตั้งคำถามในพื้นที่ของการสร้างความรู้และเริ่มหันมาให้ความสนใจกับนักวิชาการผู้หญิงและนักวิชาการที่ไม่ใช่ชาวตะวันตกมากขึ้น (Silverstein and Lewin, 2016)⁹

หนังสือเล่มนี้ Syed Farid Alatas และ Vineeta Sinha ไม่ได้ต้องการให้เราปฏิเสธแนวคิดของ Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim เพราะผู้เขียนทั้งสองท่านมองว่า แนวคิดของนักคิดเหล่านี้ยังคงมีความจำเป็นในการเรียนการสอนแนวคิดทฤษฎีทางสายสังคมวิทยา แต่สิ่งที่นักวิชาการทางสายสังคมวิทยาต้องทำมากกว่านั้น ก็คือการอ่านแนวคิดเหล่านี้อย่างวิพากษ์และชี้ชัดให้เห็นได้ว่าการสร้างแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้เกิดขึ้นมาจากอะไร มากกว่าจะมองข้ามมันออกไป เช่น เมื่อพูดถึง Karl Marx ควรจะมี

การชี้ชัดให้เห็นด้วยว่า Karl Marx มีมุมมองต่อวิถีการผลิตในเอเชีย (the Asiatic mode of production) เมื่อเขาวิเคราะห์การเกิดขึ้นของทุนนิยมอุตสาหกรรมในโลกตะวันตกอย่างไร หรือ หากพูดถึงแนวคิดของ Max Weber (1864-1920) ใน The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism ก็ต้องนำเอางานเขียนเชิงเปรียบเทียบของแต่ละศาสนาที่ Max Weber ได้ตั้งข้อสมมุติฐานในงานตนเองออกมาทำความเข้าใจด้วย หรือ เวลาที่ Emile Durkheim สร้างแนวคิดทฤษฎีเพื่อทำความเข้าใจการเกิดขึ้นของสังคมสมัยใหม่และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยให้ความสนใจไปที่เรื่องระบบศีลธรรม (Morality) และความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Solidarity) นั้น Emile Durkheim ตั้งข้อสมมุติฐานจากสภาพทางสังคมแบบไหนและมีวิธีวิทยาในการสร้างข้อสรุปของตนเองอย่างไร

Syed Farid Alatas และ Vineeta Sinha มองว่า นักคิดนักทฤษฎีคลาสสิกเหล่านี้ถึงแม้จะใช้บริบทสังคมตะวันตกเป็นจุดในการสร้างแนวคิดทฤษฎี (Eurocentrism) แต่นักคิดเหล่านี้ก็มีบริบทของสังคมตะวันออกเป็นจุดอ้างอิง (Orientalism)¹⁰ ด้วยเช่นกัน เช่น Karl Marx กล่าวถึงอินเดียเพื่อใช้เปรียบเทียบให้เห็นความเฉพะเจาะจงของความเจริญยุโรปและการพัฒนาทุนนิยมในตะวันตก เป็นต้น การเอายุโรปหรือตะวันตกเป็นศูนย์กลางทางความคิด (Eurocentrism) ไม่ได้มีอยู่ในวงวิชาการตะวันตกเท่านั้น แต่สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมวิทยาที่อยู่นอกสังคมตะวันตกในหลายรูปแบบด้วย เช่น (1) การขาดซึ่งความรู้ว่าบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ของประเทศนอกสังคมตะวันตกนั้นอยู่ในลักษณะไหน (2) การใช้ตะวันตกเป็นจุดอ้างอิง ในทางหนึ่งทำให้ตะวันออกถูกสร้างภาพให้มีลักษณะเป็น “ความจริงอีกชุดหนึ่ง” ที่ต่างออกจากความเป็นตะวันตก ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการสร้างความเข้าใจในสังคมวัฒนธรรมอื่น ๆ ในลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกับสังคมตะวันตกมากขึ้น และ (3) การขาดแนวคิดทฤษฎีที่มาจากบริบททางสังคมที่เฉพาะของตนเอง ทำให้ต้องพึ่งพิงและอ้างอิงอยู่กับแนวคิดทฤษฎีวิธีวิทยาและประเด็นปัญหาของการทำวิจัยจากตะวันตกเป็นหลัก

Syed Farid Alatas และ Vineeta Sinha มองว่า แม้นักคิดทางด้านสังคมวิทยาแต่ละคนที่จะแนะนำในหนังสือเล่มนี้จะดำรงอยู่ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกับ Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim แต่นักคิดเหล่านี้ก็มีจุดร่วมสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างแนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาขึ้นมา ซึ่งก็คือ การแสดงให้เห็น

เห็นถึงเงื่อนไขในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในบริบทของการสร้างความคิดวิไลซ์ในสังคมสมัยใหม่ (modern civilization) และการพยายามจะปลดปล่อยมนุษย์ที่ต้องสูญเสียอิสระเสรีภาพของตนเองจากการเปลี่ยนผ่านทางสังคมไปสู่สังคมสมัยใหม่ เช่น Karl Marx พูดเรื่อง สภาวะแปลกแยกของมนุษย์ (Alienation) หรือ การขาดซึ่งอิสระเสรีภาพในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในกระบวนการผลิตแบบทุนนิยม หรือ Max Weber พูดเรื่อง การที่มนุษย์ต้องอยู่ในกรงขังเหล็กของความคิดที่ยึดติดกับความเป็นเหตุผล (the iron cage of rationality) หรือ Emile Durkheim พูดเรื่อง ภาวะไร้บรรทัดฐานทางสังคม (anomie) เป็นต้น ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ไม่ได้แตกต่างไปจากนักคิดร่วมสมัยคนอื่น ๆ ที่มีเป้าหมายในทางการเมืองในแบบเดียวกัน เช่น Jose Rizal (โจเซ่ ริซาล) ที่วิพากษ์ลัทธิการล่าอาณานิคม (Colonization) และต้องการปลดปล่อยผู้คนในฟิลิปปินส์ออกจากการครอบงำของลัทธิการล่าอาณานิคม หรือ Said Nursi (ซาอิด นูร์ซี) ที่มองว่าการเปลี่ยนผ่านทางสังคมไปสู่สังคมที่ศิวิไลซ์ (modern civilization) ส่งผลต่อการทำให้ผู้คนในสังคมต้องเผชิญกับความรู้สึกแปลกแยก (disenchantment) ออกจากสิ่งที่ตนเองนับถือศรัทธา มีลักษณะของการแยกตัวออกอย่างโดดเดี่ยว (isolationism) และมีความเป็นปัจเจกนิยม (Individualism) มากขึ้น สิ่งเหล่านี้จึงก่อให้เกิดสภาวะสิ้นหวัง (despair (al-ya's)) และการไม่มีความสุข (unhappiness) เขามองว่าสิ่งเหล่านี้ได้สร้างความเจ็บป่วยให้กับผู้คนและสังคม (social pathology) หรือ นักคิดผู้หญิง เช่น Harriet Martineau (แฮริเอ็ต มาร์ทีนโน), Florence Nightingale (ฟลอเรนซ์ไนติงเกล), Pandita Ramabai Saraswati (บันดิตา รามาไบ สรัสวดี) เองก็ตั้งคำถามกับสภาพทางสังคม สถานภาพของผู้หญิงและการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของผู้หญิงเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพทางการเมืองในขณะนั้นที่ผู้หญิงไม่ได้รับอิสระเสรีภาพในการคิดและการกระทำในพื้นที่สาธารณะมากนัก - ผู้เขียน) เป็นต้น จุดร่วมกันทางความคิดนี้เอง ที่สะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้นักคิดแต่ละคนมีมุมมองทางสังคมที่แตกต่างกัน แต่ทุกคนมีเป้าหมายทางการเมืองที่เหมือนกัน ซึ่งก็คือการทำความเข้าใจบริบททางสังคมและเงื่อนไขในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในบริบททางสังคมนั้นๆ เพื่อจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ตอบสนองต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่ปราศจากการกดขี่ขูดรีด การเอารัดเอาเปรียบและความไม่เท่าเทียมที่มนุษย์ต้องเผชิญในสังคม

โดยสรุป หนังสือเล่มนี้จึงต้องการนำเสนอทางเลือกในการจัดการเรียนการสอนแนวคิดและทฤษฎีในสายสังคมวิทยาที่สรุปแนวคิด วิธีวิทยาในการสร้างแนวคิดและรูปแบบการนำเสนอแนวคิดของนักคิดแต่ละคน และทำการวิพากษ์การสร้างแนวคิดทฤษฎีของนักคิดแต่ละคนไปด้วย และในขณะเดียวกันก็แนะนำนักคิดทางด้านสังคมวิทยาหลายคน ซึ่งนักคิดบางคนอาจจะไม่เป็นที่รู้จักในวงวิชาการสายสังคมวิทยาในเมืองไทย โดย Syed Farid Alatas และ Vineeta Sinha ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้มองว่า นักวิชาการทางด้านสังคมวิทยาต้องไม่ใช่แค่หยิบแนวคิดทฤษฎีของนักคิดตะวันตกมาเพื่อวิเคราะห์และวิพากษ์สังคมโดยรวมเท่านั้น แต่ต้องวิเคราะห์และวิพากษ์การสร้างแนวคิดทฤษฎีของกลุ่มคนเหล่านี้เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมของผู้เรียนที่ไม่ใช่ชาวตะวันตกได้ด้วย และนัยยะสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่หนังสือได้นำเสนอเอาไว้ก็คือ การเสนอให้นำแนวคิดของนักวิชาการในสังคมของตนเองมาวิเคราะห์พูดคุยถกเถียงร่วมกับนักคิดทางสังคมวิทยาจากตะวันตกเพื่อจะได้สร้างความเท่าเทียมในพื้นที่ทางสังคมวิทยาร่วมกันมากขึ้น

เชิงอรรถ

¹ Syed Farid Alatas เป็นบุตรชายของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงจากมาเลเซีย Syed Hussein Alatus (ชายิต ฮัสสัน อาลาทัส, 1928-2007) ที่เขียนหนังสือเรื่อง The Myth of the Lazy Native (1966) ที่กล่าวถึงการสร้างภาพลักษณ์ว่าผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าเกียจคร้านโดยเจ้าอาณานิคม และนักวิชาการตะวันตก ซึ่งนอกจากจะเป็นอคติที่มีต่อกลุ่มคนเหล่านี้แล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของโครงการทางการเมือง (a political project) ของเจ้าอาณานิคม เพราะภาพลักษณ์ที่ดูล่าหลัง เกียจคร้าน ไม่กระตือรือร้น ไร้ใจไม่ได้ของคนในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เจ้าอาณานิคมมองว่าคนเหล่านี้ต้องพึ่งพาชาวตะวันตก เพื่อที่จะช่วยให้คนเหล่านี้พัฒนาและก้าวหน้ามากขึ้น (“requiring assistance to climb the ladder of progress”) สิ่งเหล่านี้ได้สร้าง “ความชอบธรรม” ให้เจ้าอาณานิคมมองว่าตนเองนั้นมีวัฒนธรรมที่เหนือกว่าวัฒนธรรมอื่น ๆ และสามารถนำไปเป็นข้ออ้างในการเข้าไปปกครองดินแดนอื่น ๆ ในที่สุด

² Ibn Khaldun (อิบน์ คีออลดูน) หรือ Wal al-Dn ‘Abd al-Rahman Ibn Muhammad Ibn Khaldun al-Tunisi al-Hadhrami (1332-1406) นักสังคมวิทยาชาวมุสลิม ที่ผลิตผลงานชื่อ The Muqaddimah หรือ Prolegomenon ซึ่งเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์และงานสังคมวิทยาการเมืองรูปแบบหนึ่งที่ศึกษาการก่อรูปของรัฐและการล่มสลายของรัฐโดยทำการเปรียบเทียบชุมชนกลุ่มต่าง ๆ โดยเขามองว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ใด ๆ นั้นจะต้องทำการศึกษาหรือสำรวจตรวจสอบธรรมชาติของสังคมมนุษย์ (the nature of human society) ในแต่ละสังคมด้วย ในที่นี้หมายความว่า จะต้องศึกษาถึงลักษณะพื้นฐานของสังคมกลุ่มต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สถาบันทางสังคม ความเป็นเมือง รัฐและความรู้สึกสำนึกร่วมของผู้คน (‘Asabiyyah’) ที่ช่วยสร้างความสมัครสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่ม (Solidarity) และวิเคราะห์ดูว่าเงื่อนไขทางสังคมเหล่านี้ส่งผลต่อการก่อรูปของรัฐ (state formation) และการล่มสลายของรัฐได้อย่างไร Ibn Khaldun มองว่า ความรู้สึกสำนึกร่วมของผู้คน (‘Asabiyyah’) มาจาก (1) การจัดองค์กรทางสังคมแบบชนเผ่า (2) สายเลือดหรือระบบเครือญาติ (3) ศาสนา โดยเฉพาะศาสนาอิสลามในสังคมอาหรับ และ (4) ความเข้มแข็งของผู้นำผ่านการทำการค้า ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญอย่างมากต่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในกลุ่ม (Solidarity หรือ Social cohesion) ยิ่งผู้คนมีความรู้สึกสำนึกร่วมกัน (‘Asabiyyah’) ก็ยิ่งทำให้ผู้คนผูกพันกันและร่วมมือกัน แต่ความรู้สึกสำนึกร่วมกัน (‘Asabiyyah’) ก็มีแนวโน้มจะลดลงเมื่อถูกนโยบายต่างๆ เข้ามากำหนดและเมื่อผู้คนต้องใช้ชีวิตในลักษณะของสังคมเมืองมากขึ้น งานของ Ibn Khaldun ได้รับการยอมรับจากนักวิชาการในสังคมตะวันตกในช่วงศตวรรษที่ 19 ค่อนข้างมาก และได้รับการยกย่องให้เป็น “a founder of sociology” ที่ผลิตผลงานทางด้านสังคมวิทยาการเมืองอย่างสำคัญ ถึงแม้งานของ Ibn Khaldun จะได้รับการอ้างอิงค่อนข้างมาก แต่แนวคิดของเขากลับไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาสอนร่วมกับ Karl Marx,

Max Weber, Emile Durkheim แต่แนวคิดของเขาจะถูกพูดถึงค่อนข้างมากในกลุ่มนักวิชาการกลุ่มตะวันออกกลาง อาหรับและมุสลิมศึกษา

³ Jose Rizal (โจเซ ริซาล หรือ Jose Protasio Mercado Rizal y Alonso Realonda (1861-1896)) นักคิดและนักเคลื่อนไหวชาวฟิลิปปินส์ที่ต่อต้านลัทธิการล่าอาณานิคมของสเปนในฟิลิปปินส์ ถึงแม้ Jose Rizal ไม่ได้ถูกยกย่องให้อยู่ในฐานะนักสังคมวิทยา แต่ Syed Farid Alatas (ชายิด ฟาริด อาลาทัส) มองว่างานเขียนของ Jose Rizal เช่น Noli Me Tangere (Touch me Not) และ El Filibusterismo (The Subversive) และงานเขียนอื่นๆ ของเขาก่อให้เกิดการตั้งคำถามกับอำนาจและความรู้ที่ถูกผลิตสร้างจากเจ้าอาณานิคมเพื่อสร้างความชอบธรรมในการกดขี่ (oppression) ชูดรีด (exploitation) คนฟิลิปปินส์ โดยการสร้างภาพลักษณ์หรือมายาคติที่ว่า คนฟิลิปปินส์ (หรือกลุ่มคนที่ตนเองปกครองนั้น) “ล้าหลัง (backwardness) และเกียจคร้าน (indolence)” จึงต้องถูกปกครองเพื่อให้มีวิถีคิดเหมือนกับเจ้าอาณานิคมที่มองว่าตนเองนั้นดีกว่าและสูงส่งกว่ากลุ่มคนเชื้อชาติอื่นๆ งานเขียนของ Jose Rizal ในทางหนึ่งจึงวิพากษ์ลัทธิการล่าอาณานิคมและความรู้ที่เข้ครอบงำผู้คนในประเทศที่ตกเป็นอาณานิคม และต้องการนำเสนอแนวคิดเรื่องอิสระเสรีภาพ (freedom) และการปลดปล่อย (emancipation) ให้กับผู้คนที่ต้องตกอยู่ภายใต้วาทกรรมของเจ้าอาณานิคม งานเขียนหลายชิ้นของ Jose Rizal ใช้หลักฐานและข้อมูลตามแนวทางของวิธีวิทยาทางสังคมวิทยาและสร้างวิถีคิดทางสังคมให้กับคนฟิลิปปินส์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการปฏิรูปทางการเมืองและสังคมในฟิลิปปินส์ในช่วงเวลาต่อมา ในที่นี้ Syed Farid Alatas จึงมองว่า งานของ Jose Rizal เป็นงานสังคมวิทยาของสังคมที่ตกเป็นอาณานิคม (sociology of colonial society) รูปแบบหนึ่งด้วยเช่นกัน งานในลักษณะนี้จึงถือว่าเป็น แนวคิดทางสังคมวิทยาทางเลือกรูปแบบหนึ่งที่สร้างขึ้นมาในบริบทสังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ การเมืองและการปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่เฉพาะรูปแบบหนึ่ง ซึ่งต้องการแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขในการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมที่ตกเป็นอาณานิคมและการพยายามจะปลดปล่อยผู้คนจากภาพมายาคติที่เจ้าอาณานิคมสร้างขึ้นเพื่อจำกัดอิสระเสรีภาพ

⁴ Said Nursi (ชายิด นูรซี, 1877-1960) นักคิดและนักศาสนาศาสตร์ทางด้านสังคม (social theologist) ชาวตุรกีที่สนใจความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนาและชีวิตในโลกสมัยใหม่ (theology for social life) ถึงแม้ Said Nursi จะเน้นมุมมองทางด้านศาสนาอิสลามเป็นหลัก แต่การสร้างแนวคิดของเขาจะเชื่อมโยงอยู่กับบริบททางสังคมค่อนข้างมาก Said Nursi มองว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สังคมที่ศิวิไลซ์ (modern civilization) นั้น ส่งผลกระทบต่อทำให้ผู้คนในสังคมต้องเผชิญกับความรู้สึกแปลกแยก (disenchantment) ออกจากสิ่งตนเองนับถือศรัทธามีลักษณะของการแยกตัวออกอย่างโดดเดี่ยว (isolationism) การเป็นปัจเจกนิยม (Individualism) ซึ่งก่อให้เกิดสภาวะสิ้นหวัง (despair (al-ya's)) และการไม่มีความสุข (unhappiness) เขามองว่า สิ่งเหล่านี้ได้สร้างความเจ็บป่วยให้กับผู้คนและสังคม (social pathology) Said Nursi มีแนวคิด

สำคัญในเรื่อง ความสิ้นหวัง (despair (al-ya's)) ซึ่งเขามองว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้สัมพันธ์อยู่กับในโลกปัจจุบันของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังสะท้อนไปถึงความเชื่อในโลกหน้าด้วย แนวคิดนี้คล้ายกับ Emile Durkheim เรื่อง ภาวะไร้บรรทัดฐานทางสังคม (anomie) ซึ่งหมายถึง ภาวะที่สังคมล้มเหลวจากการที่ขาดกฎระเบียบที่มีประสิทธิภาพ (sufficient regulation) ที่ไม่สามารถควบคุมความปรารถนาของมนุษย์เอาไว้ได้และมนุษย์เองก็รู้สึกทบทวนจากกรณีที่ไม่สามารถสร้างความพึงพอใจต่อแรงปรารถนาของตนเองได้ด้วยเช่นกัน ความปรารถนาที่ไม่มีที่สิ้นสุดและความไม่รู้จักรักพอของมนุษย์เนื่องจากการถูกกระตุ้นให้ต้องการอยู่ตลอดเวลาได้สร้างความทรมานให้กับมนุษย์และทำให้มนุษย์รู้สึกสิ้นหวังในท้ายที่สุด ในที่นี้ Said Nursi ไม่ได้วิเคราะห์เรื่องการเปลี่ยนผ่านทางสังคมเท่านั้น แต่ได้เชื่อมโยงการวิเคราะห์กับเรื่องชนชั้นทางสังคม การกดขี่ขูดรีดและเรื่องความไม่ยุติธรรม โดยเขามองว่าสังคมที่ยังสามารถยึดถือความคิดความเชื่อในทางศาสนา ซึ่งไม่ใช่แค่ในสังคมมุสลิมเท่านั้น แต่รวมถึงสังคมคริสต์เตียนในยุโรป จะทำให้มนุษย์ยังสามารถดำรงชีวิตและสร้างความยุติธรรมในสังคมสมัยใหม่ต่อไปได้

⁵ Benoy Kumar Sarkar (เบนอนอย कुमार ศาร์คาร์, 1887-1949) ได้รับการยกย่องทั้งในฐานะนักเศรษฐศาสตร์ นักรัฐศาสตร์และนักสังคมนิยมสายหลังอาณานิคม (postcolonial sociologist) โดยได้วิพากษ์แนวคิด Orientalism and Eurocentrism โดยปฏิเสธวาทกรรมความแตกต่างระหว่างความเป็นตะวันออกที่ถูกมองว่าเน้นเรื่องทางจิตวิญญาณหรือสิ่งลึกลับที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้กับความเป็นตะวันตกที่เน้นโลกทางวัตถุที่จับต้องได้ การพัฒนาเทคโนโลยี อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ ปฏิเสธการสร้างวาทกรรมให้ตะวันตกมีความสูงส่งกว่าทางด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลทำให้เกิดการละเลยบริบททางประวัติศาสตร์ของประเทศในตะวันออก เช่น ลัทธิการล่าอาณานิคม การกดขี่ขูดรีดและการเอารัดเอาเปรียบที่ประเทศตะวันออกต้องเผชิญ นอกจากนี้ยังวิพากษ์การจัดแบ่งแบบคู่ตรงกันข้าม หรือ การจัดแบ่งพื้นที่ของโลกทางจิตวิญญาณ (spiritual world) กับโลกทางวัตถุ (secular world) Benoy Kumar Sarkar มองว่าในสังคมอินเดียซึ่งถูกจัดให้เป็นสังคมตะวันออกและมีแนวคิดแบบฮินดูนั้น ยังเน้นเรื่องทางโลกและวัตถุวิสัยด้วยเช่นกัน สังคมในเอเชียจึงมีหลากหลายและซับซ้อนในตัวมันเอง Benoy Kumar Sarkar จึงเป็นนักคิดในยุคสมัยนั้นที่ไม่ได้ยึดวิธีคิดแบบคู่ตรงกันข้าม (binary/dualism/dichotomy) ที่พยายามจะสร้างแนวคิดจากการเทียบเคียงสองสิ่งที่มีความแตกต่างกัน เช่น ความเจริญเติบโตของทุนนิยมตะวันตกกับความล้าหลังในการผลิตของสังคมตะวันออกในกรณีของ Karl Marx เป็นต้น แต่ Benoy Kumar Sarkar พยายามจะเสนอแนวคิดที่ต้องการข้ามพ้นการจัดแบ่งแบบคู่ตรงกันข้ามในยุคสมัยนั้น จึงทำให้เขาถูกจัดอยู่ในกลุ่มนักคิดสายหลังอาณานิคม (Postcolonialism) นอกจากนี้ Benoy Kumar Sarkar ยังได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง Creative Disequilibrium หรือ พลังอำนาจของสองสิ่งที่ไม่สมดุลกัน

เช่น “ความดี” กับ “ความชั่วร้าย” ที่ส่งผลซึ่งกันละกันในเชิงสร้างสรรค์และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมและส่งผลต่อทิศทางความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ (ซึ่งแตกต่างจากทฤษฎีวิวัฒนาการ ที่มองการพัฒนาแบบเป็นขั้นเป็นตอน) ในที่นี้ถึงแม้ประวัติศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อการก่อรูปร่างของอนาคต แต่เขาก็มองว่า มันมีความเป็นไปได้ที่อำนาจบางอย่างจากเหตุการณ์ในอดีตและกระบวนการบางอย่างผลักดันให้เกิดก่อร่างของประวัติศาสตร์ด้วยเช่นกัน ดังนั้นเขาจึงเน้นที่บทบาทของการเปลี่ยนแปลง เหตุบังเอิญ หรือ เหตุการณ์ที่คาดเดาไม่ได้ (unpredictable events) ต่าง ๆ ที่มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ (ซึ่งแตกต่างจาก Karl Marx ที่มองว่า การเปลี่ยนผ่านทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความขัดแย้งทางด้านชนชั้นหรือเกิดความขัดแย้งในสังคมเท่านั้น (the role of antithesis (conflicts, tensions))) แต่ Benoy Kumar Sarkar ไม่ได้มองว่า ความขัดแย้งว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่เขามองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในลักษณะพลวัต (dialectic/ the dynamic for change) ที่มีตัวแปรในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่มาจากหลากหลายทิศทาง นอกจากนี้ Benoy Kumar Sarkar ยังมีความเชื่อที่ว่า แม้กระบวนการคิดอาจเป็นเหตุผลและระบบการเมืองในโลกสมัยใหม่จะเข้ามาจำกัดสิทธิเสรีภาพและอิสระเสรีภาพของมนุษย์มากขึ้น แต่ปัจเจกก็มีลักษณะเป็นผู้กระทำทางประวัติศาสตร์ด้วยเช่นกัน (individuals as history-making agents) เขาจึงให้ความสำคัญกับการเป็นผู้กระทำทางสังคมของปัจเจกในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ทุกชนชั้นวรรณะ โดยเชื่อว่ากลุ่มคนแต่ละกลุ่ม ถึงแม้จะเป็นกลุ่มคนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ หรือ ไม่ได้รับการศึกษาในระบบสมัยใหม่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มคนเหล่านี้จะปราศจากสติปัญญา ศีลธรรมและวัฒนธรรม กลุ่มคนเหล่านี้จึงยังคงมีส่วนอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนผ่านของสังคมด้วยเช่นกัน (creative individualism - “humans as dynamic creators and innovators”)

⁶ Harriet Martineau (แฮริเอ็ต มาร์ทีเนอ, 1802-1876) เป็นนักเขียนและนักสังคมวิทยาผู้หญิงชาวอังกฤษคนแรกๆ ที่แปลงานของ Auguste Comte, *The Positive Philosophy* (1853) ในภาษาฝรั่งเศสให้เป็นที่รับรู้ในโลกวิชาการภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ยังได้เขียนงานทางด้านสังคมวิทยาหลายชิ้น เช่น *Illustrations of Political Economy* (1832-1834) ซึ่งกล่าวถึงการทำงานของระบบโครงสร้างในกระบวนการผลิต การกระจาย การแลกเปลี่ยนและการบริโภค ซึ่งเขียนในรูปแบบของนวนิยายเพื่อทำให้คนอ่านทั่วไปสามารถเข้าถึงหลักการที่ว่าด้วยเศรษฐศาสตร์ทางการเมืองได้ง่ายมากขึ้น หรือ *Essays on the art of thinking* (1829) และ *How to Observe Morals and Manners* ซึ่งกล่าวถึงการคิดในเชิงเหตุผล การสังเกตการณ์และการใช้หลักฐานอย่างเป็นระบบในการสนับสนุนความคิด ในประเด็นปัญหาทางสังคมในชีวิตประจำวันและสถาบันทางสังคมงานเขียนเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นแนวทางในการค้นคว้าวิจัยในทางสังคมวิทยา (Sociological inquiry) ที่มีมาก่อนงานของ Emile Durkheim (1895) *The Rules of Sociological Method* แต่ Harriet Martineau กลับไม่เป็นที่รู้จักในวงวิชาการทางสังคมวิทยามากนักและทิ้งจะได้

รับการถูกพูดถึงมากขึ้นในช่วงหลังมานี้ (ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวของนักวิชาการสตรีนิยมด้วยเช่นกัน – ผู้เขียน) นอกจากนี้ งานเขียนของ Harriet Martineau หลายชิ้นจะเกี่ยวกับ “งาน,” “แรงงาน,” “ทุนนิยม,” “สิทธิการล่าอาณานิคม,” และประเด็นผู้หญิง

⁷ Florence Nightingale (ฟลอเรนซ์ ไนท์ดิงเกิลล์, 1820-1910) ถูกรับรู้ในฐานะพยาบาลหรือสัญลักษณ์ของ “the lady with the lamp” มากกว่านักสังคมวิทยาและนักสถิติ งานของ Florence Nightingale ส่วนใหญ่จะเน้นความรู้ด้านการพยาบาล สาธารณสุขและการปฏิรูปด้านสุขภาพจิต แต่งานบางส่วนก็เกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคมวิทยาและการพัฒนางานวิจัยทางด้านสถิติและความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางด้านสังคมที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอนโยบายต่างๆ เช่น การออกแบบงานทางด้านสถิติและการใช้ข้อมูลทางสถิติเพื่อแสดงให้เห็นว่าอัตราการตายเกี่ยวข้องกับระบบสุขภาพอย่างไรและควรจะมีปฏิรูปสิ่งเหล่านี้อย่างไร Florence Nightingale มองว่า พฤติกรรมของมนุษย์ (human behaviour) มีลักษณะเป็นแบบแผนและถูกสร้างขึ้นจากปรากฏการณ์ทางสังคม (social phenomenon) และมีกฎเกณฑ์ความน่าจะเป็นที่สามารถตรวจวัดหรือสามารถคาดเดาความน่าจะเป็นในอนาคตได้จากการวัดเชิงสถิติที่มีความแม่นยำได้ นอกจากนี้ยังเชื่อว่า วิวัฒนาการวัดเชิงสถิติในรูปแบบต่างๆ จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและช่วยทำให้สามารถออกแบบนโยบายที่สามารถพัฒนาสังคมและสร้างปัจเจกที่สมบูรณ์ได้ ในกรณีนี้ Florence Nightingale จึงมีความคิดและวิธีวิทยาคล้ายกับ Harriet Martineau และ Emile Durkheim ที่เน้นหลักการวิธีวิทยาในการทำวิจัยและการทำให้ปรากฏการณ์ทางสังคมกลายเป็นสิ่งที่สามารถวัดค่าและพิสูจน์ได้ (the objectification of social phenomena) เน้นการสังเกตการณ์อย่างเป็นระบบและการวิจัยในเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะเข้าใจมนุษย์และนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยเหตุนี้ Florence Nightingale จึงได้เป็นสมาชิกผู้หญิงคนแรกของ the London Statistical Society และเขียนบทความเกี่ยวกับสังคมศาสตร์ให้กับ the British Association for the Promotion of Social Science นอกจากประเด็นทางด้านสังคม สาธารณสุขและการทำวิจัยเชิงสถิติแล้ว Florence Nightingale ซึ่งอยู่ร่วมสมัยกับ Harriet Martineau และ Pandita Ramabai Saraswati ยังได้พูดถึงประเด็นสถานภาพผู้หญิงในยุคสมัยนั้นด้วยเช่นกัน ถึงแม้ Florence Nightingale ไม่ได้ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของผู้หญิงอย่างชัดเจนเหมือนนักคิดผู้หญิงคนอื่น ๆ แต่เธอก็ได้ตั้งข้อสังเกตเรื่องสถานภาพที่ด้อยกว่าของผู้หญิงโดยเชื่อมโยงกับสถาบันปิตาธิปไตย โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวและการแต่งงาน ซึ่งส่งผลทำให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ในสภาพที่รองทางสังคมและไม่เท่าเทียมกับผู้ชาย นอกจากนี้ผู้หญิงเองก็ซึมซับรับเอาวิธีคิดเหล่านี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการยอมรับสถานภาพที่ด้อยกว่าของตนเอง ด้วยเหตุนี้ Florence Nightingale จึงมองว่าผู้หญิงควรมีอิสระทางความคิดและสามารถที่จะกำหนดสถานภาพของตนเองได้ (self-determined and autonomous actor) เพื่อที่จะได้ข้ามพ้นสถานภาพทางสังคมที่ถูกกำหนดไว้ภายในสถาบันครอบครัวและการแต่งงานได้

⁸ Pandita Ramabai Saraswati (ปันदिता रामाबाे सरस्वती, 1852-1922) นักคิดผู้หญิงชาวอินเดีย ที่ได้รับการศึกษาจากผู้เป็นบิดา (Anant Shastri Dongre) โดยไม่เคยเข้าเรียนตามระบบโรงเรียน Ramabai Saraswati มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านศาสนาและภาษาสันสกฤต ฮินดูและมราฐี จนได้รับการยกย่องให้เป็น Pandita (ปันदिता) ซึ่งหมายถึง ครูและนักวิชาการที่โดดเด่นและมีชื่อเสียง (“eminent scholar and teacher”) งานเขียนของ Ramabai Saraswati เน้นการปฏิรูปทางสังคม (social reform) และการศึกษาเพื่อผู้หญิงในอินเดีย โดยตั้งคำถามกับอุดมการณ์และสถาบันในระบบปีตาธิปไตย การเหยียดเชื้อชาติ ลัทธิจักรวรรดินิยมของอังกฤษ ระบบทาส ระบบวรรณะและหลักคำสอนของศาสนาฮินดูที่กดทับผู้หญิงในอินเดีย นอกจากนี้ Ramabai Saraswati ยังได้ก่อตั้งสถาบันการศึกษาและศูนย์พักพิงเพื่อผู้หญิงและเด็กผู้หญิงที่ถูกละเลยในทางสังคมหลายแห่งทำให้ Ramabai Saraswati จึงได้รับการยกย่องทั้งในฐานะนักคิดและนักปฏิรูปผู้หญิงคนสำคัญที่เคลื่อนไหวเพื่อผลักดันสิทธิสตรีและการมีเสรีภาพทางความคิดให้เกิดขึ้นในสังคมอินเดีย(ซึ่งสามารถมองได้ว่า Ramabai Saraswati เป็นนักสตรีนิยมคนสำคัญที่เริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้หญิงอินเดียและสถาบันปีตาธิปไตยในยุคสมัยนั้นแล้ว-ผู้เขียน) นอกจากนี้ Ramabai Saraswati ยังใช้วิธีวิทยาที่เรียกว่า อัตชีวประวัติ (Autobiographical method) ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเชื่อมโยงประสบการณ์ของปัจเจกในแต่ละช่วงชีวิตกับสภาพสังคมและการเมืองที่แวดล้อม เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอในการปฏิรูปทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพของผู้หญิงในสังคมอินเดีย (ซึ่งกลายเป็นวิธีวิทยาของนักสตรีนิยมในเวลาต่อมา – ผู้เขียน) มุมมองของ Ramabai Saraswati จึงเน้นมิติของมนุษย์และพันธกิจ (commitment) ที่เธอมีต่อประเด็นเรื่องสิทธิผู้หญิงและการปฏิรูปสังคมในอินเดียค่อนข้างมาก

⁹ Leni M. Silverstein and Ellen Lewin (2016: 9) ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ว่างานของนักวิชาการผู้หญิงส่วนใหญ่จะถูกละเลยในแนวคิดทฤษฎีหลัก (academic canon) ส่วนหนึ่งเป็นเพราะงานของนักวิชาการผู้หญิงไม่ค่อยได้รับการอ้างอิง (citation) ในระบบของงานวิชาการ ในขณะที่นักวิชาการผู้ชายจะอ้างอิงงานของนักวิชาการผู้ชายด้วยกันเองมากกว่า ด้วยเหตุนี้เอง งานของนักวิชาการผู้หญิงจึงถูกหลงลืมหรือถูกทำให้หายไปจากประวัติศาสตร์ความรู้ในทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา และไม่ใช่แต่งานของนักวิชาการผู้หญิงที่ถูกทำให้หายไปในพื้นที่ของความรู้เท่านั้น นักวิชาการที่มีเชื้อชาติ สีผิว ศาสนาและมิติทางสังคมอื่นๆ ที่ผลิตผลงานวิชาการที่แตกต่างไปจากความรู้กระแสหลักของนักวิชาการผู้ชาย ตะวันตก ผิวขาว ชนชั้นกลางก็ถูกทำให้หายไปด้วยเช่นกัน

¹⁰ Edward Said (นักวิชาการด้านภาษาชาวปาเลสไตน์-อเมริกัน, 1935-2003) ผู้บุกเบิกแนวคิดและการศึกษาในแนวหลังอาณานิคม (postcolonial studies) โดยมีผลงานชิ้นสำคัญ คือแนวคิดความเป็นตะวันออกนิยม หรือ ความเป็นบูรพาทิศนิยม (Orientalism (1978)) ได้กล่าว

ถึงวาทกรรมครอบงำที่สร้างภาพตัวแทน (Representation) ให้กับตะวันออกตามความเข้าใจของลัทธิจักรวรรดินิยม หรือ การสร้างภาพตัวแทนให้ตะวันออก (ในทัศนะของตะวันออกกลาง) ที่อยู่ในฐานะของ “ความเป็นอื่น (Otherness)” ที่ต่างจากความเป็นตะวันตก ภาพของความเป็นตะวันออกนั้นถูกสร้างให้มีความ “ล้าหลัง” และ “ด้อยกว่า” (Inferiority) เมื่อเทียบกับความเป็นตะวันตก Edward Said มองว่า การสร้างวาทกรรมในลักษณะนี้ในทางหนึ่งได้ส่งผลทำให้ชาวตะวันออกต้องยอมรับและรู้สึกถึงความต่ำต้อยของตนเองเมื่อต้องเทียบกับความเป็นตะวันตก (Colonial Mentality) และมองว่าความเป็นตะวันตกนั้น “ดีกว่า สูงส่งกว่าตนเอง” หรือ กรายอมรับแนวความคิดแบบตะวันตกที่เป็นคนสร้างวาทกรรมเหล่านี้ออกมานั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

Silverstein, Leni M. and Lewin, Ellen. 2016. “Introduction: Anthropologies and Feminisms: Mapping Our Intellectual Journey.” In Ellen Lewin and Leni M. Silverstein (eds.) *Mapping Feminist Anthropology in the Twenty-First Century*. New Brunswick: Rutgers University Press, pp. 6-37.